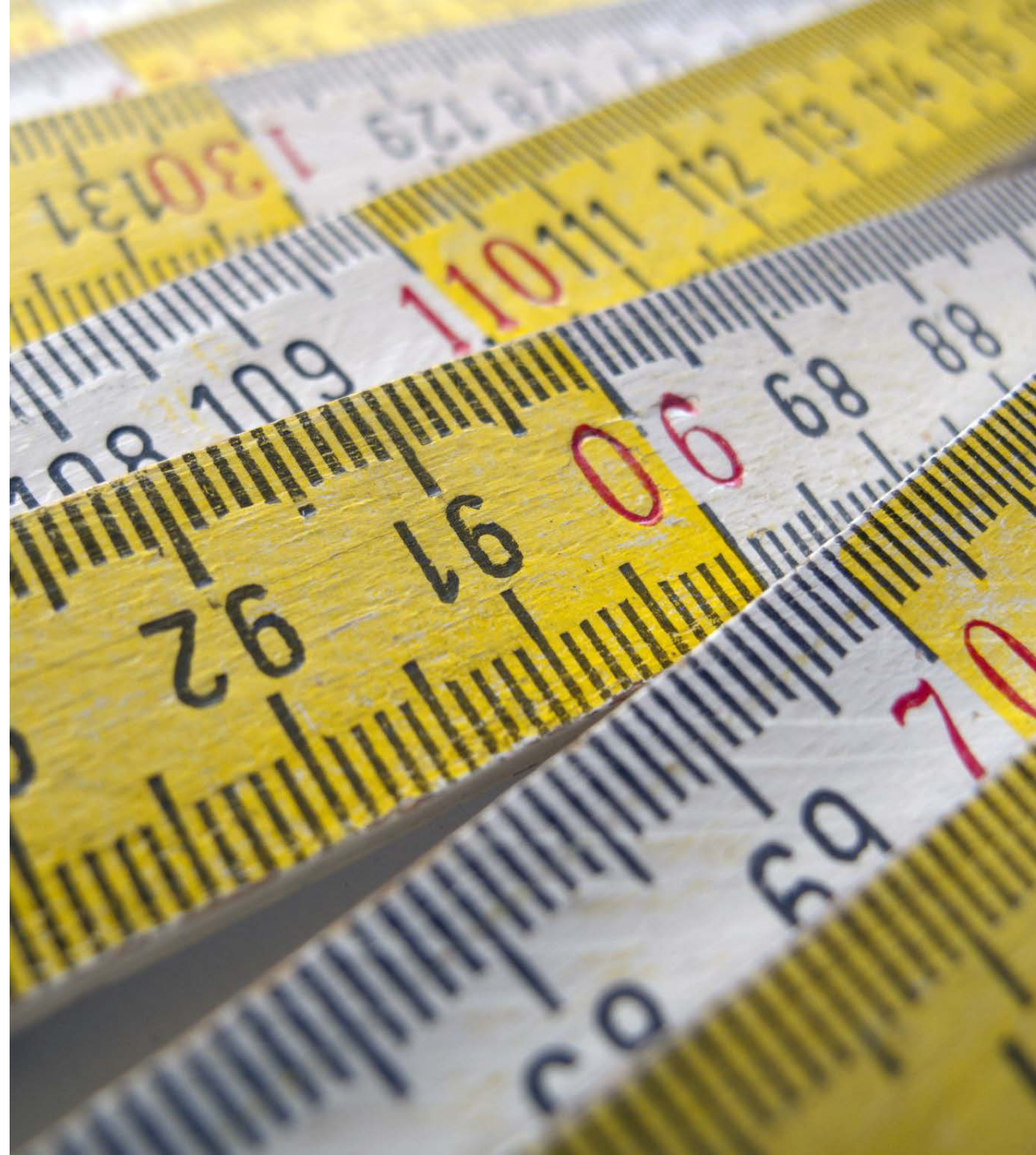

MUNI
ECON

Teorie a měření osobnosti

Jakub Procházka

Psychologie pro ekonomy

Co nás dnes čeká

- Co je to osobnost
- Co zůstává z Hippokratovských temperamentů
- Big Five: Dominantní teorie osobnosti
- Temná triáda
- Sebepojetí a psychologický kapitál
- Měření osobnosti
- Proč nevěřit každému osobnostnímu dotazníku

Co je to osobnost

„Osobnost zahrnuje takové charakteristiky člověka, které jsou příčinou stabilních vzorců cítění, myšlení a vnímání.“

Pervin, Cevrone a John (2005). Personality: Theory and Research, s. 6

- Systém charakteristik
- Ovlivňuje prožívání a chování
- V dospělosti relativně stabilní, ale vyvíjí se
- Vysvětluje individuální rozdíly mezi lidmi

Jak se formuje osobnost

Nature vs. nurture (prostředí vs. výchova)

- Well-being ovlivněn z cca. 50% dědičnými faktory (např. Røysamb a kol., 2002)
- Rozdíly v osobnostních charakteristikách: 40-60% dědičnost (např. Tellegen a kol., 1988)

- Genetická výbava
- Vývoj plodu
- Výchova v primární rodině
- Škola, vrstevníci
- ...

Osobnost vs. temperament

Eysenck, Galen, Hippokrates

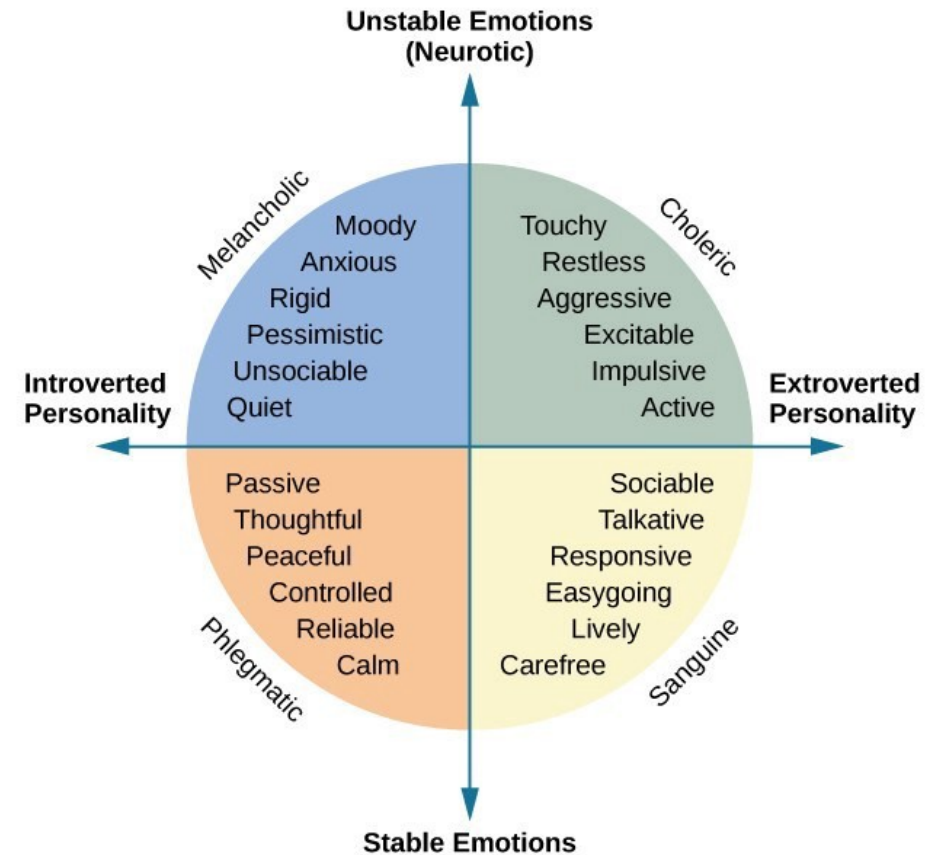
Eysenck (1947): *Dimensions of personality*

- Introverze/Extroverze
- Neuroticismus (emoční stabilita/labilita)

Eysenck a Eysenck (1976):

- Psychoticismus
 - Impulzivní
 - Nekonformní
 - Riskující
 - Málo empatický
 - Zaměřený na sebe

Obrázek: Jhansi Bhushan N, medium.com

Big Five

Následující vlastnosti mohou nebo nemusí vystihovat vaši osobnost. Označte prosím, do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s každým z následujících tvrzení:

1: Zcela nesouhlasím, 2: Spíše nesouhlasím, 3: Ani nesouhlasím ani souhlasím, 4: Spíše souhlasím, 5: Zcela souhlasím

1. ...je zdrženlivý.

2. ...je obvykle důvěřivý.

3. ...má sklony k lenosti.

4. ...je uvolněný, dobře zvládá stres.

5. ... se o umění příliš nezajímá.

6. ...je společenský, družný.

7. ...má sklon hledat na druhých chyby.

8. ...dělá svou práci důkladně.

9. ...snadno znervózní.

10. ...má živou představivost.

Big Five

1. ...je zdrženlivý. **(R)**
2. ...je obvykle důvěřivý.
3. ...má sklony k lenosti. **(R)**
4. ...je uvolněný, dobře zvládá stres. **(R)**
5. ... se o umění příliš nezajímá. **(R)**
6. ...je společenský, družný.
7. ...má sklon hledat na druhých chyby. **(R)**
8. ...dělá svou práci důkladně.
9. ...snadno znervózní.
10. ...má živou představivost.

Extraverze: 1R, 6

Přívětivost: 2, 7R

Svědomitost: 3R, 8

Neuroticismus: 4R, 9

Otevřenost vůči zk.: 5R, 10

R = Otočení bodovací škály

1 = 5

2 = 4

3 = 3

4 = 2

5 = 1

Big Five

Vzorek českých VŠ studentů, N = 1913 (Hřebíčková a kol, 2016)

Extraverze: M = 6,70, SD = 1,79

Prívětivost: M = 6,40, SD = 1.67

Svědomitost: M = 6,59, SD = 1,59

Neuroticismus: M = 6,44, SD = 2,10

Otevřenost vůči zk.: M = 7,55, SD = 1,74

Big Five (OCEAN)

Lexikální hypotéza:

- *Pro společnost důležité osobnostní charakteristiky se stávají součástí jazyka, vytvoří se pro ně jednoslovné termíny.*

Costa, McRae a další: Klastrová analýza přídavných jmen

Extraverze: sociabilita a aktivita, *např. společenský, komunikativní, energický*

Neuroticismus: prožívání negativních emocí, *např. nervózní, nejistý, napjatý*

Svědomitost: sebekontrola, *např. dochvilný, spolehlivý, organizovaný*

Přívětivost: interpersonální citlivost, *např. ochotný, laskavý, vlídný*

Otevřenost vůči zkušenosti: citlivost na neobvyklé podněty, *např. zvědavý, kreativní, intelektuální*

Temná triáda (Dark triad)

Obrázek: D'Souza (2016)

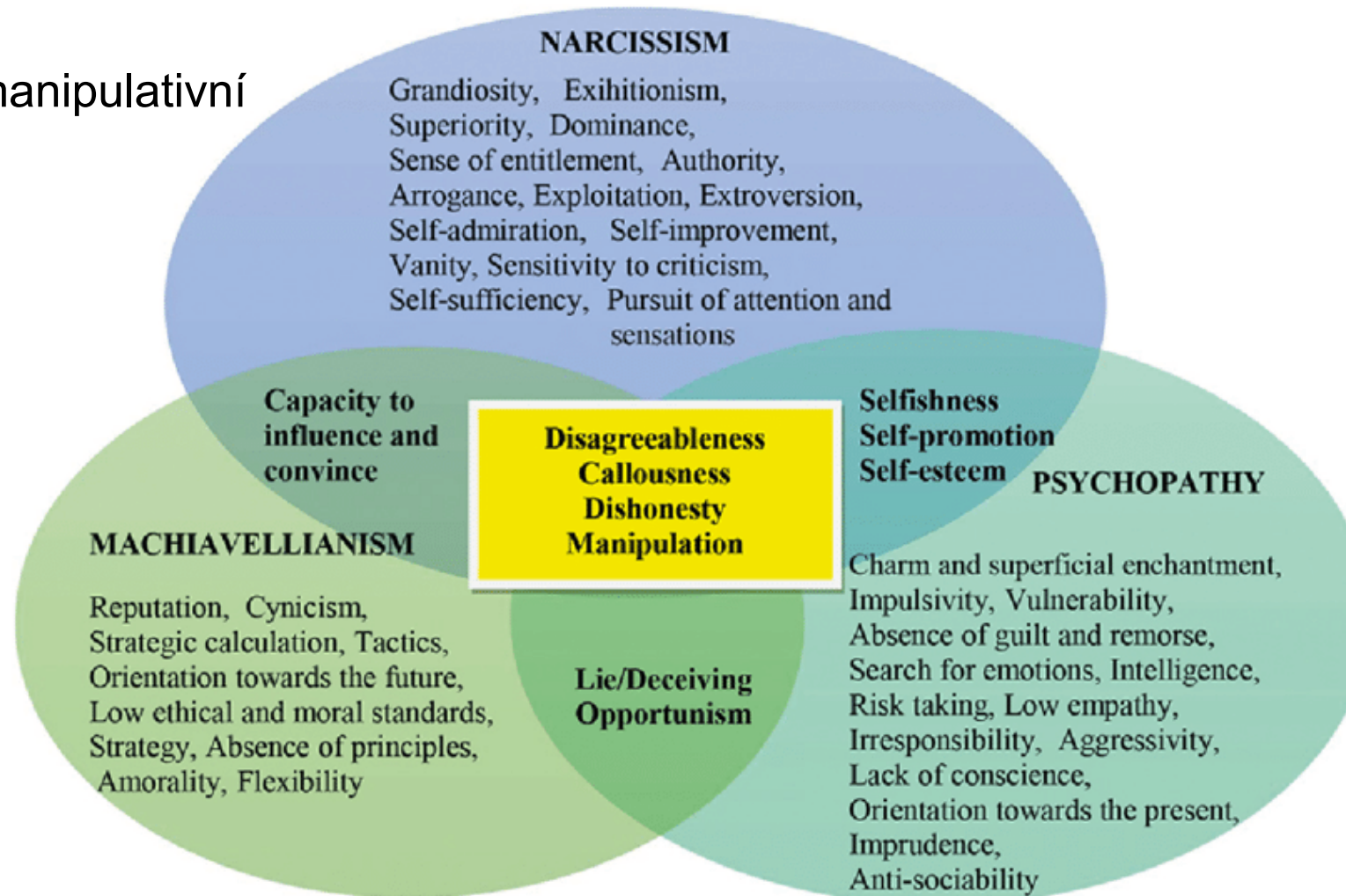
Paulhus a Williams (2002)

Neempatičtí, nepřátelští, nečestní, manipulativní

- Negativní vztah s přívětivostí
- Negativní vztah se vztahovostí
- Pozitivní vztah s dominancí

Internet: trolové, hateři

Organizace: bossing, využívání

Core self-evaluations (jádrové sebehodnocení)

Judge, Locke a Drubham (1998)

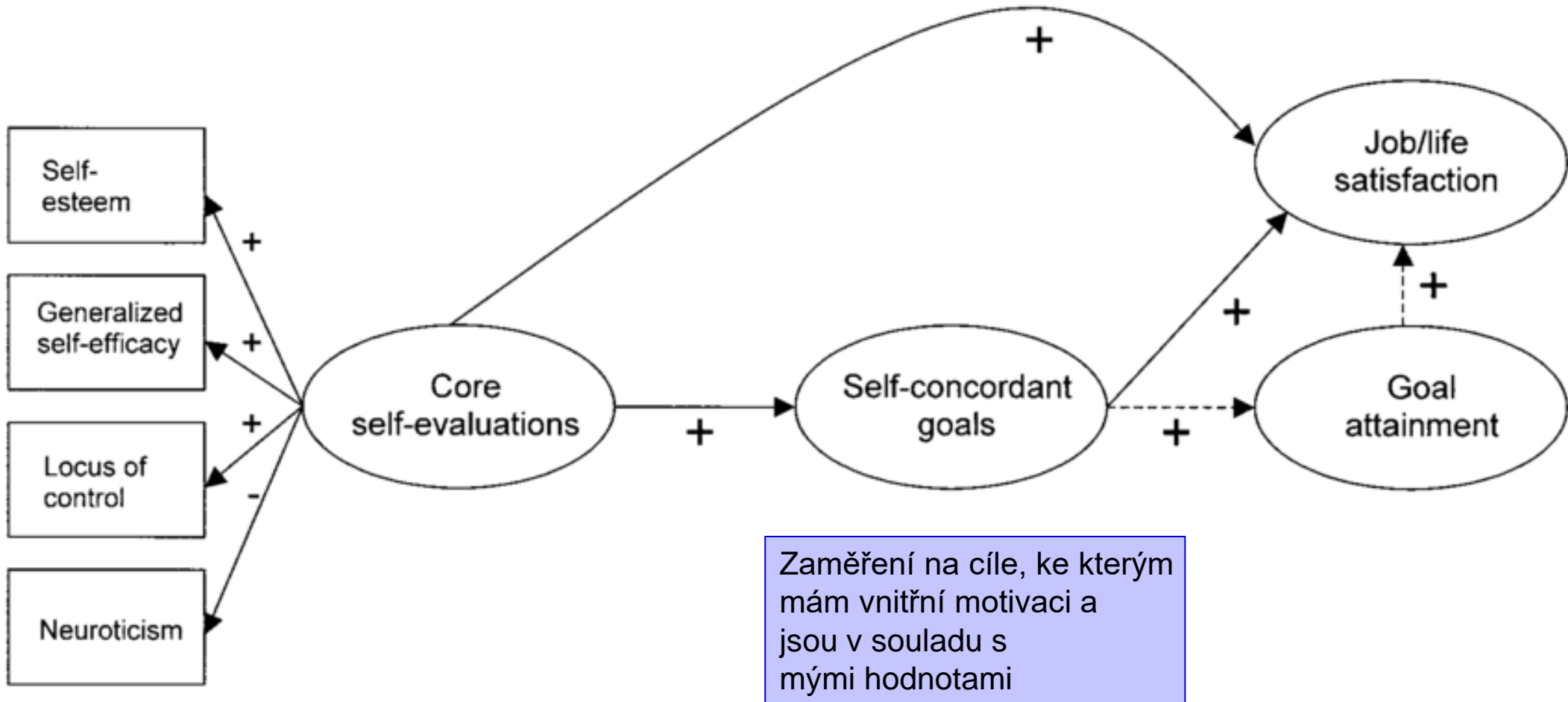
- Locus of control (místo kontroly): Tendence interní vs. externí atribuce
- Neuroticismus: Negativní emocionalita
- Generalized self-efficacy (sebeúčinnost): Důvěra ve vlastní schopnost zvládnout různé situace
- Self-esteem (sebeúcta): Vnímaná hodnota sebe sama

hyper-CSE: Velmi vysoká úroveň CSE může mít negativní důsledky (např. Hiller a Hambrick, 2005)

- Chybné rozhodování (overconfidence effect, centralizace rozhodování)

Core self-evaluations

Obrázek: Judge a kol. (2005)

Compound PsyCap Scale - revised

1 = silně nesouhlasím, 2 = nesouhlasím, 3 = spíše nesouhlasím

4 = spíše souhlasím, 5 = souhlasím, 6 = silně souhlasím

1. Těším se na život, který mám před sebou.

2. Očekávám, že se mi stane více dobrých než špatných věcí.

3. Věřím, že mi budoucnost přinese mnoho dobrého.

4. Pokud bych se ocitl/a v nesnázích, dokázal/a bych přijít na více způsobů, jak se z nich dostat.

5. Napadá mě mnoho způsobů, jak dosáhnout svých cílů.

6. V této chvíli se pokládám za poměrně úspěšného/úspěšnou.

7. Věřím, že si dokážu s neočekávanými událostmi poradit.

8. Pokud investuji potřebné úsilí, zvládnou vyřešit většinu problémů, se kterými se setkám.

9. Dokážu zachovat klid i v obtížných situacích, protože se mohu spolehnout, že je zvládnou.

10. Neúspěch mě neodradí.

11. Považuji se za člověka, který hodně vydrží.

12. Po vážných životních těžkostech se dám zase rychle do pořádku.

Dudášová a kol. (2020)

Compound PsyCap Scale - revised

1 = silně nesouhlasím, 2 = nesouhlasím, 3 = spíše nesouhlasím
4 = spíše souhlasím, 5 = souhlasím, 6 = silně souhlasím

Optimismus:

1. Těším se na život, který mám před sebou.
2. Očekávám, že se mi stane více dobrých než špatných věcí.
3. Věřím, že mi budoucnost přinese mnoho dobrého.

Naděje:

4. Pokud bych se ocitl/a v nesnázích, dokázal/a bych přijít na více způsobů, jak se z nich dostat.
5. Napadá mě mnoho způsobů, jak dosáhnout svých cílů.
6. V této chvíli se pokládám za poměrně úspěšného/úspěšnou.

Self-efficacy

7. Věřím, že si dokážu s neočekávanými událostmi poradit.
8. Pokud investuji potřebné úsilí, zvládnou vyřešit většinu problémů, se kterými se setkám.
9. Dokážu zachovat klid i v obtížných situacích, protože se mohu spolehnout, že je zvládnou.

Odolnost:

10. Neúspěch mě neodradí.
11. Považuji se za člověka, který hodně vydrží.
12. Po vážných životních těžkostech se dám zase rychle do pořádku.

Compound PsyCap Scale - revised

Vzorek: N = 991, reprezentativní, zaměstnanci v ČR

Optimismus: Med = 14, 25%-75%: 12-15

Naděje: Med = 12, 25%-75%: 11-14

Self-efficacy: Med = 13, 25%-75%: 12-15

Odolnost: Med = 13, 25%-75%: 12-15

Dopady PsyCap (*Dudášová a kol., 2021*):

+ pracovní výkon, práce nad rámec povinností, angažovanost, spokojenost

- prožívání pracovního stresu, absence, střídání práce, vyhoření

Pozitivní psychologický kapitál (PsyCap)

Luthans a kol. (2004)

- Chápáno jako stav (ne jako rys), lze rozvíjet
- „Psychologická“ kapacita, pozitivní psychologické zdroje
- Ekonomický, lidský, sociální... a psychologický kapitál

Hope (naděje): Víra, že mohu věci pozitivně ovlivnit

Self-efficacy: Důvěra ve vlastní schopnost zvládnout různé situace

Resilience (odolnost): Schopnost zvládnout stres a vzpamatovat se z náročných situací

Optimism: Tendence zůstat pozitivní napříč situacemi

Měření osobnosti

Především osobnostní dotazníky

Self-assessment bias:

- Chybná atribuce (pozitivní věci ovlivňují, za negativní může někdo/něco jiného)
- Nedokonalá paměť (pozitivní vzpomínky)
- Sebe-ochraňující mechanismy

Korelace sebehodnocení osobnostních charakteristik a chování: $r = 0.27$ (7,3%) (Mehl a kol., 2007)

Situace výběrového řízení: Self-monitoring (tendence řízené sebezprezentace dle očekávání okolí)

Řešení: Lži-skóry, osobnostní dotazníky s nucenou volbou, neměřit osobnostní charakteristiky

Měření osobnosti

Zatímco navenek jste disciplinovaná a umíte se ovládat, v duchu jste často nejistá a nerozhodná. Někdy pak dlouho zpětně přemýšlíte a pochybujete o svých rozhodnutích. Máte v podstatě ráda změnu a pestrost, proto nerada snášíte omezení nebo manipulace.

Jste právem hrdá na svoje samostatné uvažování; tvrzení ostatních nepřijímáte jako dané, prověřujete si je. Ale zjistila jste, že není dobrý nápad být k ostatním naprosto upřímná a tak se jim zbytečně odhalovat. Jsou období, kdy jste extrovertní, společenská a přívětivá, ale často potřebujete svůj prostor a chováte se navenek spíše introvertně.

Některé vaše ambice jsou spíše nereálné a vy si to plně uvědomujete. Cítíte, že potřebujete uznání ostatních, ale přesto jste často sama k sobě kritická. Ovšem své osobnostní nedostatky, o kterých víte, dokážete velmi dobře kompenzovat. Navíc zatím zdaleka nevyužíváte všechny své schopnosti tak, jak byste mohla.

https://www.idnes.cz/technet/veda/forer-efekt.A140724_165745_veda_pka

Měření osobnosti

Barnumův efekt (nebo též Forerův efekt):

Lidé mají tendenci věřit vágním, převážně pozitivním popisům sebe

- Popis je vytvořen jako osobní, jakoby vytvořený na míru
- Vágní, víceznačný („občas“, „někdy“, „máte tendenci“, „možná si to neuvědomujete“)
- Důvěra v toho, kdo popis sděluje
- Pozitivní sdělení převažují nad negativními

Horoskopy, grafologie, kartáři, esoterikové... a některé populární osobnostní testy

Myers-Briggs Type Indicator (MBTI)

Myers a Briggs (1944)

Úzce propojena se stejnojmenným dotazníkem

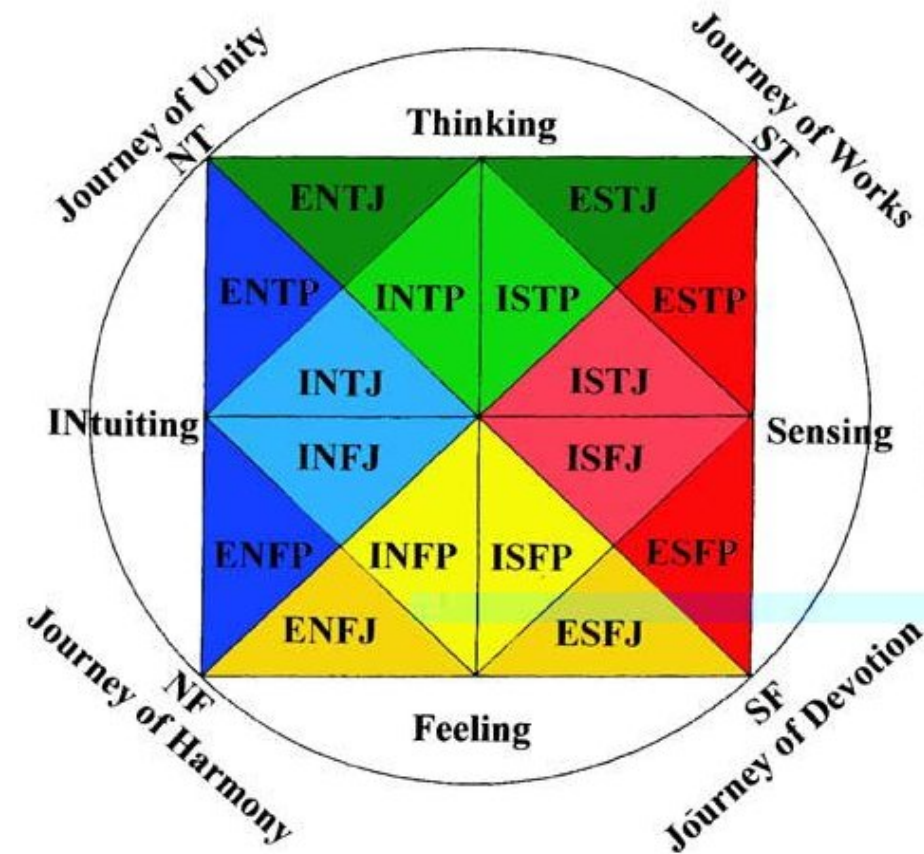
Považována za pseudovědeckou teorii osobnosti

- Nevědecký základ
- Překryv mezi dimenzemi
- Neúplná: chybí neuroticismus
- Nespolehlivá: Dotazník nedává stabilní výsledky v čase

MBTI dotazník a typologii využívá 88% Fortune 500 společností

www.themyersbriggs.com

Obrázek: V. Franče, ografologii.blogspot.com

Děkuji za pozornost

THE TOOTHPASTE PERSONALITY TEST

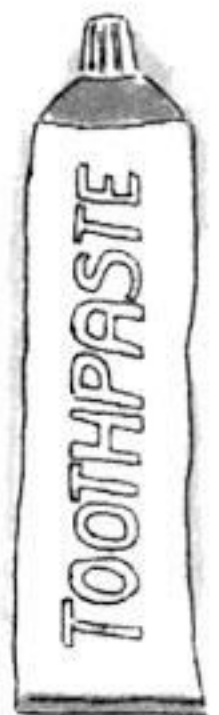
IMPULSIVE,
LIFE OF THE
PARTY

THRIFTY,
PRONE TO
DEPRESSION

STUBBORN,
SLOW WITTED

ANTISOCIAL,
BAD BREATH

Obrázek: E. du Toit, pinterest.com

- Eysenck, H. J. (1947). *Dimensions of personality*. Kegan Paul.
- Eysenck, H. J. (8). Eysenck. SBG (1976). Psychoticism as a dimension of personality. Hodder & Stoughton: London.
- Dudasova, L., Prochazka, J., Vaculik, M., & Lorenz, T. (2021). Measuring psychological capital: Revision of the Compound Psychological Capital Scale (CPC-12). *PLoS one*, 16(3), e0247114.
- Hřebíčková, M., Jelínek, M., Blatný, M., Brom, C., Burešová, I., Graf, S., ... & Záborská, K. (2016). Big Five Inventory: Základní psychometrické charakteristiky české verze BFI-44 a BFI-10. *Ceskoslovenska Psychologie*, 60(6), 567-583.
- Hiller, N. J., & Hambrick, D. C. (2005). Conceptualizing executive hubris: the role of (hyper-) core self-evaluations in strategic decision-making. *Strategic Management Journal*, 26(4), 297-319.
- Mehl M.R., Gosling S.D., Pennebaker J.W. (2006). Personality in its natural habitat: manifestations and implicit folk theories of personality in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 862–877.
- Judge, T. A., Locke, E. A., Durham, C. C., & Kluger, A. N. (1998). Dispositional effects on job and life satisfaction: the role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17-34.
- Luthans, F., Luthans, K. W., & Luthans, B. C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons*, 47(1), 45–50.
- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of research in personality*, 36(6), 556-563.
- Pervin, L. A., Cervone, D., & John, O.P. (2015). *Personality: Theory and research*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203-212.
- Røysamb, E., Harris, J. R., Magnus, P., Vittersø, J., & Tambs, K. (2002). Subjective well-being. Sex-specific effects of genetic and environmental factors. *Personality and Individual Differences*, 32(2), 211-223.
- Tellegen, A., Lykken, D. T., Bouchard, T. J., Wilcox, K. J., Segal, N. L., & Rich, S. (1988). Personality similarity in twins reared apart and together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6), 1031-1039.